

PERIKLESEN HITZALDIA (Hilen alde egina, Tuzididesek dakarrenez, II. Liburua, 35-46)

Patxi Altuna
Euskaltzaindikoa

Tuzidides (circa 460-398 a.C.; ergo bizi 62 urte)
Perikles (499-429 a.C.; ergo bizi 70 urte)
Tuzidides baino 39 urte zaharragoa Perikles.
Hura jaio zenean honek 39 urte zituen.

Rudolf!

Baneki segurki, adiskide, euskal irakurle guztietatik zuk bakarrik irakurriko duzula idazten hastera noan hitzaurre hau, zaude segur ez nukeela inola ere egingo, bai baitakit denbora alferrik galtzea izango litzatekeela, zuk hori eta gehiago dakizulako, zuk horren beharrik ez duzulako. Baina ezinbestean era askotako eta kultura desberdinetako lagunak bizi dira gure artean, leku guztietan bezala, eta haien faboretan hiruzpalau zertzeladaz esango dut nortzuk izan ziren Tuzidides eta Perikles. Hau ez da izango, beraz, ordu askotako ikerlan baten fruitua, baizik edozein Greziako Historia liburutan aurki daitezkeen zenbait esaldiren bilduma.

Greziak inoiz izan zuen politikorik eta estratagarik hoberenetakoa izan zen Perikles. Kristo baino lehenagoko 499. urtean jaio zen eta 429.ean hil. Alderdi kontserbadorearen etsai amorratua zen eta demokratikoaren aldekoa, zeinen buru izatera iritsi baitzen. Buru oso argia zuen, orduko irakasle onenen eskoletan landua, eta gorputz osasuntsu eta indartsua. Hiztun bikaina zen, etorri handikoa, auzirik zailenak irabazten laguntzen ziona. Horrenbestez ez da harritzekoa herriaren idoloa izatera iritsi bazen. Konstituzio demokratikoa nahi zuen. Gehiengo absolutua lortu zuen hautarkietan, Zimon Atenastik jaurtitzean. Grezia osoaren gaineko aginpidea nahi zuen, Espartaren indarkeria deuseztatuz. Gobernuaren egintzak herriaren behatzaren pean ezarri zituen. Artea eta zientzia Atenasen inoiz izan zuten (eta agian izango zuten) erpinik gorenera altxatu zituen. Tuzidides kontserbadorea zen eta, Perikles alde askotatik miresten eta hark bezala gerra beharrezkoa zela uste bazuen ere, 445. urtean salatu egin zuen gerrako ondasunak xahutu omen zituelako; herriak halere Periklesen alde bozkatu zuen eta Tuzidides atzerrirarazi. Urte batzuk geroago gauzak okertzen hasi zitzaizkion Periklesi: 430. urtean ez zen estrategia hautatua izan, hogeita hamar urtez izanda gero, eta, okerrago dena, urte haren inguruan Atenasen sortu zen izurriteak jo eta urte baten buruan hil zen, 429. urtean azken aldera. *Periklesen mendea* deitu izan zaio harenari.

Perikles politikorik eta estratagarik hoberenetakotzat bezala, Tuzidides (K.a. 460. urte inguruan jaio eta 398.ean hil) historialari hoberentzat daukate ikertzaile askok. Atenasen eta Espartaren arteko gerra famatua, Peloponesokoa, kontatu zuen orrialde distiratsuetan. Honela hasi zen gerra: elkarteko beste hiri gehienek, Atenasen nagusikierekin nazkatu eta sumindurik, elkar hartu eta ezin bestezko baldintzak ezarri zituzten Atenasi; honek, Periklesek mintzaldi bikain batean hartara bultzaturik, urratu egin zuen batasuna. Gorabehera handiak izan zituen gerrak eta aldi batean Perikles salatu zuen Tuzidides bera izan zen beste batean salatua, Anfipolis ezin defendatu izan zuelako. Zeren Tuzidides ez baitzen historialaria bakarrik, gerraria ere bai baitzen eta, esan bezala, salakuntza baten ondorioz erbesteratua. Hogei urte eman zituen desterruan eta han idatzi bere historia miragarria. Non eta nola hil zen kontatzeko orduan ez datoz bat antzinako autoreak; bai, 398. urtean hil zela.

Baina noiz egin zuen Periklesek hemen euskarara itzulia eskaintzen dugun hitzaldi famatua? Hara: aipatu dugun izurriteak haren asmoak hondatu zituen; gaitza sortu eta, halere, Peloposenori erasotzeko 100 itsasontzitako taldea antolatatu zuen eta hara abiatu, baina Pireora itzuli behar izan zuen, izurritea itsasgizonak triskatzen hasi baitzen. Han hil zirenen goretako eta sumindua zegoen herriaren otzantzeko egina izan zen hitzaldia. “Perikles, Jantikoren semea hautatu zuen herriak”, dio Tuzididesek 2. liburuko 4. atalaren bukaeran, “hildakoak goraipe zitzaizkion; heldu zen garaia, igo zen hilotza zegoen lekutik muino altuago batera, jendetza guztiak urrundik ere entzun zezan eta honela hasi zen mintzatzen”.

Zertako hasi orain ur handiagoetan sartzen, Tuzididesek “gorde” digunak, alegia, zenbaterainoko antza duen Periklesek egin zuenarekin? Hori ezin esan dezake segurantz osoarekin inork, baina baieztatu daiteke zenbait puntu. Perikles, esan bezala, aparteko hizlaria zen; aditu guztiak aitortzen dute eta defendatu zituen auzirik gehienak irabazi izanak hori bermatzen. Tuzididesek bere aldetik ukitu batzuk eman zituzkiola? Periklesek hogeita hemeretzi urte zituen Tuzidides jaiotzean; Tuzididesek hogeita hamar edo hamar Perikles hiltzean. Beraz umetako urteak kenduta ere, hamabost urtez bizi izan ziren batera eta elkar ongi ezagutzeko astia izan zuten.

Bego esan bere horretan. Hark bere historia miragarria “betiraunderako idatzi zuen bezala”, hala dio berak, nik ere hiperbole batez baliatuz, esan dezaket zuk, Rudolf, euskararen alde egin duzun lanak betiko iraungo duela.

* * *

Ni baino lehen mintzatu diren gehienek goretzi dute, legeak zioenaz gain mintzaldia ere egiteko ohitura ezarri zuena, gerran hil eta ehortziren alde hitz egitea eder zelakoan. Nik aski iritziko niokeen, aldiz, gizon prestuen egiteez gertatu direnei ohoreak ere egiteez emateari —orain bertan hilobi honen inguruan herriak paraturik dakusagun honen antzekoak—, eta ez ongi nahiz gaizki mintzatu den gizon bat dela bide, askoren merezimenduen sinestea arriskuan ezartzeari. Gaitz baita taxuz mintzatzea, egiaren sinestea bere ere bermatzen zaila denean. Zeren gauzen berri ongi dakien eta gogo oneko den entzuleak, uste izango baitu entzun nahi duenaren eta dakienaren ondoan hizlaria motz gelditu dela; ezjakina, aldiz, berak berez ahal duena baino gehiago entzun badeza, den baino areago esan dela bekaizkeriaz pentsatuko. Zeren inork bere burua entzuten

duena egiteko gaitzat daukan heinean jasan ohi baititu bestez egiten diren goresmenak; hortik gorakoak, aldiz, bekaizkeriaz ez sinetsi ohi. Nolanahi ere antzinakoei mintzaldi hau egitea ongi iruditu zitzaenez gero, nik ere ohiturari jarraikiz zuetarik bakoitzaren nahiari eta usteari erantzuten ahalegindu behar dut.

Asabengandik abiatuko naiz lehenik, zuzen baita eta berebat bidezko horrelako batean haiei oroitzapenezko ohore egitea; haiek baitziguten, berak lur honetan beti bizi izanik, gero guri, gaurdaino izan direnen eskutik, lur hau libro eman bere adoreari esker. Goresgarri dira ere, areago gainera, gure gurasoak, jabetu zirenaz gain guk gaur dugun aginterri osoa, bereganatu eta oraingooi nekearen nekez utzi baitziguten. Gainerakoa geurok, oraino bizi garenok eta batik bat adinez heldu samar garenok, handitu dugu eta geure hiria gerrarako nahiz bakerako behar dituen guztiez hornitu. Guztiotatik ez ditut nik hemen gerrateko lanak aipatuko, ez bainatzaizue luzaz mintzatu nahi, ongi dakizueenez gero nola eskuratu genituen guzti haiek, bai geurok bai gurasoek eginahalean aienatzen genuelarik edozein gerraren eraso, grezitarrena nahiz arrotzena; bai, ordea, agertuko lehenik nolako jokabidez heldu ginen horretara, nolako aginpide eta izaerari esker egin zen handi; eta ekingo gero gizon hauen goresmenari. Zeren ez baitut uste desegoki denik honako aldi honetan gauzok adieraztea eta jendetza osoak, hiritarrek nahiz arrotzek, horrelakoak entzutea.

Gure aginpidea ez zaio inoren legeri zordun, aitzitik geurok gara zenbaiten eredu, gu inoren antzeko baino areago. Izenari dagokionez demokrazia deritza, gutxi batzuen baitan ez, baizik gehienenean dagoelako. Legeen aurrean guztiak bere arteko auzietan berdin dira; handitasunaren aldetik, ostera, inor ezertan nabarmen bada, ohorea ez datorkio maila bateko izatetik, merezimendutik baino; ez eta txiro izanak ez dio inori eragozpenik ipintzen bere mailaren txikitasunagatik, baldin hiriari zerbait on egiteko gai bada bederen. Askatasunez garbitzen ditugu guztiokiko auziak eta elkarrekiko begiramenegunoroko gorabeherak; ez begitan hartzen dugu bere gogara ari den hurkoa, ez eta, galgarri ez den bitartean, mingarri den nekerik ematen bekozko ilunez. Nork bere arazoak aise zuzentzen dituelarik, herriko legeak ere ez ditugu urratzen; gehienbat beldurragatik, bai, baina baita aldian-aldian ditugun agintariei eta legeei diegun begiramenagatik ere, batez ere bidegabeak joak babesteko emanei eta, idatziak ez izan arren, ezin ukatuzko lotsaizuna berekin dakartenei. Horrez gain geure gogoa nekeen gozabide frankoz inguratu dugu, urtean zehar jolasak eta jai egunak ditugularik eta nork bere etxe eroso ere bai, horien egunoroko gozameneguz kezkak haizatzeko; eta hiri handia delarik gurea, lur guztietako ondasun guztiak heltzen dira hona eta hala bertako ongiak bezain gozagarri gertatzen zaizkigu inongo lurretikakoak.

Gerrateko saioetan ere geure arerioak ez bezalako gara. Gure hiria edozeinek zabalik dauka eta ez diogu inoiz inori, arrotzak jaurtikirik, ikastera nahiz ikustera etortzea galarratzen, non gauza ezkutukoren bat ikusi eta geure etsairen bati lagun diezaion; prestakuntzan eta amarrukerietan baino gehiago fida baikara geuron adore eta borroka nahian. Eta beste zenbait ia umetatik zailtzen badira ere saio gogorrez kementsu gertatzeko, guk, aldiz, eroso bizirik ere, ez diegu antzeko arriskuei haiek baino koldarkiago oldartzen. Hona proba: Lakedemoniarrek berek ez diote gure lurrari berek bakarrik erasotzen, beste guztiakin elkar harturik baino; gu, aldiz, inoren lurra jaukitzean eta atzerrian bere etxeak defenditu nahi dituztenen aurka gudukatzean, ia beti irabazle atera ohi gara aisa; hori gainera, inor ez delarik oraino gure indar guztien aurka gudukatu, zeren batetik itsasoa zaindu eta bestetik lehorrean geure indarrak leku askotan sakabanatu

behar izaten baititugu; baina baldin gureetako talde bati erasotzean, banaka batzuk gairitzen badituzte, guztiok azpiratu gaituztela diote; galtzen badute, aldiz, denon artean menderatu ditugula. Halaz ere, baldin nahi baditugu ez nekearen nekez, baizik bizimodu eroso, ez legeen indarrez, baizik geure izateko moduz jasan arriskuak, alde on bat dugu: ez dugula aurretik sufritzen noizbaiteko ezbeharrengatik eta, horiek gaineratzean, ez garela beti nekepean daudenak baino kokilago agertzen. Horra zergatik den gure hiri miragarri; baina bada besterik ere.

Ederzale gara, bai, baina nabarmenkeria gabe; jakinzale, bai, baina emekeria gabe. Ez ondasunak ditugu aho handi agertzeko, baizik haietaz behar den garaian baliatzeko, ez gabezia lotsaizun zaio gabea dela aitor dezanari, baizik hartatik ahaleginean atera ez dadinari. Edonork du bere etxeko arazoez eta berebat herriko arduratzeko, eskua, eta zein bere egitekoetan ari delarik ere, badakike herriko auzien berri behar hainbat. Zeren horietaz deus ere arduratzen ez denari, guk bakarrik irizten diogu gizon ezdeusa, ez lasaia. Auziak geurok ikertzen edota arrazoitzen ditugu behar bezala, ez baitugu uste mintzatzea egitearen kalterako denik; aitzitik, egin behar dena egin aurretik ez aztertzea daukagu kaltegarritzat. Hona zertan garen ere gainerakoak ez bezalakoak: geurok hartzen ditugu batera erabakirik ausartenak eta ateratzen egin behar direnen kontuak, beste ezjakinak ausardia ematen dielarik eta kontuen ateratzeak zalantza. Hainbestez norknahi joko lituzke bidez bihotzik handieneko gizontzat, ahalik zuzenen jakinik ere lan gaitzak eta errazak bereizten, arriskuei bizkarra ematen ez lieketenak. Eskuzabal izaten ere gehienak ez bezalakoak gara, guk ez baititugu adiskideak ontarteak hartuz irabazi, baizik eginez. Eta ongilea adiskide seguragoa da, noski, honek hartzailea lotua uzten baitu mesedez egin dionarekiko onginahiez; ordainetan ematen duena, aldiz, mendrea goa, honek bai baitaki mesede eginez zorra kitatuko duela, ez onginahia eskuratuko. Gu gara, bada, edozeini eskuarki laguntzen diogun bakarrak libertatearen fidantziak, ez konbenientzien begiramenez.

Diodan labur beharrez hiri osoa dela Greziaren eskola, eta nork bere mailan baduela gure artean esku, ene ustez, nortasun osoa erdietsi eta lilura atseginez bere burua janzteko. Eta hau guztia ez dela behin-behingo aho-berokeria, baizik egia hutsa digu erakusten hiriaren indarrak berak, geure izaera honi esker geureganatu dugunak. Zeren orain direnetatik gure hiri baita bakarra izena baino izana handiagoa duelarik borrokara joan ohi dena; gurea bakarra ere, jauki duen arerioarengan, jasan ahalak jasan, ez herrarik pizten duena, ez eta marmarrik sortzen, menderatu ondoren agintari arlosteak ezartzeagatik. Eta gure ahalmenaren lekukoak eta zantzuak nabarmenak direnez gero, miretsiko gaituzte oreinagoek ez zezen gerokoek. Guk ez dugu gu goratzeko Homerorik behar ez besterik, haien kantuek bat-batean atsegina ematen baitute, baina gero egiak eginen kontakizuna gezurtatzen. Guk, aldiz, itsaso eta lur guztiak geure kemenaren bortxaz ireki ditugu eta non-nahi utzi geure ondokoen eta garaiteen orotarriak.

Horrelakoa da gure hiri. Honen alde gizonki borrokatuz hil dira hauek, ez nahirik inork hura ken ziezaien; eta bidezko da bizi garenotarik bakoitzak ere honen alde nahi izan dezan borrokatu. Hona zergatik mintzatu natzaizuen hiriko gauzez luzaki, erakustearren batetik gudukatzea ez dela gauza bera guretzat eta honelako hiririk ez dutenentzat eta bestetik agerian ipintzearren aldi berean orain goستن ari naizen hauen goستنaren zantzu nabariak. Horrenbestez ia dena esana dut: zeren kantatu dudan hiriaren ederra hauen merezimenduei eta haien irudikoenei zor baitzaie eta greziar gutxiarengan ageri baitzaizkigu esanek eta eginek elkarren kideko, hauengana bezanbat. Gizon prestu

izatea zer den ere hauen azken honekor erakusten digu, ene ustez, nahiz orain lehen aldiz ageri, nahiz gaurkoa azken proba izan. Zeren bidezkoa da aberriaren alde gerratean izan duten gizatasuna kontuan hartzea baitik bat bestetan exkax izanei, zeren inork bere bizian egin kaltea baino mesede handiagoa egin baitiote orain herri osoari, gaizkia ongiuz estalirik. Ez ondasunak aurrera ere gozatu nahiak inor hauetarik kokildu zuen, ez ere gabeziatik jaregin eta inoiz aberastu usteak arriskutik atzeratu; aitzitik, etsaiak zigortzea beste horiek baino desiragarriagozat edukirik eta erabat hori bera arriskurik ederrentzat harturik, batetik nahi izan zuten etsaiak zigortu eta bestetik arrisku hura aienatuz ongiak desiratu; duda-mudazko egoera zuzenduko zitzaielia ustez, bai, baina jokatzeko garaian bertatik bertarako gorabeherak konpontzeko berengan fidatu behar zutela pentsaturik. Eta hala, hobe iritzi zioten gogor egiteari eta hiltzeari ezen ez amore eman ez bizirik irteari; hartara marmar lotsagarriei itzuri zitzaizkien, bere gorputzaz egitekoa jasan zuten eta erabakiaren puntu laburrean hil ziren famaren erpina, ez beldurrarena jotzen zutelarik.

Handiak zinez hauek, hiriaren seme prestuok! Bada gainerakoek ere halatsu izan behar etsaiekiko, gogor bortitz, eta ez inola ere uste izan koldarrago izatea aski dela. Inor mintzatzean ikusten duzuela horren probetxua, eta zer? Luzaz mintza daiteke bat horrezaz, baina zuek ere ongi dakizue, jakin, etsaiaren haizateak zer alderdi on dituen. Ez!, egunoro behar duzue hiriaren indarren den-denean ikusi, hori biziki desiratu eta, inoiz handia irizten badiozue, jakizue gizon ausartek, bere eginbeharra zein zen zekitenek, bere egitez errespetagarri zirenek erdietsi zutela hori guztia, inoiz kolpe huts egiten bazuten, horregatik hiriari bere oparirik bikainena eskaintzen ziotelarik, bere adorea ukatu uste izan beharrean. Herriaren alde bizia emanik ezin zimelduzko goresmena eskuratu zuten beretzat; baita hilobirik ederrena ere; ez, noski, orain dautzan hau bakarrik, baizik horien sona hitez nahiz egiteez beti gogoangarri gordeko duena, era datorkeenero. Lur osoa da, izan ere, gizon prestuen hilobia eta bere herrian hilarriko hitzek gogoratu ez ezen, erbestean ere irauten du haien oroitzapenak gizon bakoitzaren baitan hitzik egin gabe, bihotzean, ez bestetan, josirik. Lehia zaitezte zuek ere haiek bezala eta, zoriona libertatean, libertatea bihoztun izatean datzala sinetsirik, ez zaitezte gerrateen arriskuez gehiegi ardura. Bizia emateko gertuago egon behar dute, noski, bizimodua guztiz aldatu eta oker dakien arriskuan daudenek eta berebat, porrot egin badezate, mirarik handiena igarriko diotenek ezen ez ondasunak bereganatzeko itxaropenik ez duten ezeukiek. Zeren gizon bihoztunari mingarriago baitzaio ahuleziak berekin duen galera, kemenez eta elkarrekiko itxaropenez oraturik sentitu gabe datorkiokoen heriotza baino.

Horrenbestez orain hemen zaudeten hil hauen gurasooi ere ez ditzuet nik hiletarik joko, baizik bihotz emango. Bizi denak badaki askotariko ezbeharretan bizi dela. Nortzu dira, hortaz, zoriontsu? Heriotzarik ederrena suertatu zaienak eta, hauei gaur bezala, bizi bezain dohatsuki hiltzea gertatu, nahiz zuentzat dohakabe izan. Badakit gaitz dela hori zuei sinestaraztea, zeren nornahiren zorionak maiz hauena, zuentzat ere behiala pozbide zirena, gogaraziko baitizue, eta atsekabea ere horrexek eman ohi baitu, hain zuzen, edukitzen ohitua zegoenaren kentzeak, ez inoiz dastatu gabeko ongirik gabe gelditzeak. Gogor izan behar duzue, halaz ere, oraino haur gehiago izateko adinean zaudetenok, haur berrien itxaropenaz; zeren berriek zenbait lehen izan semeak ahantzaziko baitizkiote eta bestalde hiriari bi arrazoigatik on egingo: hiria jendez gutxituko ez delako eta segurantz hoberik izango duelako. Ezina baita semerik arriskutzen ez dutenek haiek galtzeko arriskuan jartzen dituztenek bezain iritzi zuzen eta burutsuak ematea.

Adin hori atzean utzi duzuenok, aldiz, pentsa ezazue zoriontsu izan zareten bizitzako zatirik handiena irabazia izan dela eta gainerakoa laburra izango dela, eta poz zaitezte horrelako seme ospetsuak izana. Zeren ohore nahia baita zahartzen ez den gauza bakarra, eta ezertarako on ez den bizitzaren aldian ez da gauzarik ederrena irabaziak metatzea, zenbaitek dioten bezala, ohoreak jasotzea baizik.

Hemen zaudeten hil hauen semearen bahiz anaiaren borroka ere gogorra izango dela iruditzen zait, zeren hil dena mundu guztiak goretsi ohi baitu; zuei, ordea, prestutasunaren erpinera igoagatik, doi-doi iritziko baitizue inork ez hauen kideko, ez eta hauek baino pixka batez txikiago ere. Zeren bizi denak bekaizkeria baitu arerio; inori trabarik egiten ez diona, aldiz, lehiarik gabeko onginahiez izan ohi baita ohoratua. Baldin zilegi bazait orain alargun diratekeen aipua ere egitea, goresmen laburrez adieraziko dut guztia. Hona zuen ospea: zeuenezko izaeraren beteko gertatzea eta gizasemeei ahalik hizpiderik gutxien ematea zuen alderdi onak nahiz txarrak direla bide.

Esan dut nik ere legeak agintzen duenez egoki iruditzen zitzaidan guztia; egin zaie ere oraingoz ohore hilei; horien haurrak, bestalde, gaurdanik gazte direino hiriak haziko ditu herriaren diruz, hartara eskaintzen dielarik haiei eta haien ondorengoei bere borroken probetxuzko koroia. Zeren non gizonik prestuenak agintari, han saririk handienak prestutasunari. Zoazte orain, beraz, nor bere ahaidea deitoratu ondoren.